

EEN SAUVEGARDE VOOR KANNE IN 1633

Rombout Nijssen

In de tweede helft van de zestiende eeuw en de eerste helft van de zeventiende eeuw werd in Europa de Tachtigjarige Oorlog uitgevochten. Vanaf omstreeks 1568 tot in 1648, toen de Vrede van Munster een einde maakte aan de meeste vijandelijkheden, bevochten wisselende coalities elkaar. Een constante tijdens de Tachtigjarige oorlog was de strijd van de protestante Noordelijke Nederlanden tegen de Spaanse koning. In de Nederlanden was de oorlog begonnen als een opstand tegen de regering van Filips II, die tegelijk koning van Spanje was en vorst van de vorstendommen die eerder de Bourgondische Nederlanden hadden gevormd.

Gedurende tientallen jaren verliep de strijd in de Nederlanden met wisselend succes voor beide partijen. In 1632 waren de protestantse troepen onder leiding van Frederik Hendrik van Oranje aan de winnende hand. In 1632 leidde hij een veldtocht langs de Maas. Nadat hij Roermond en Venlo had ingenomen, belegerde hij vanaf 9 juni Maastricht. Naar verluidt telde zijn leger wel 4000 ruiters en 17000 infanteristen. Op 22 augustus kon hij de stad innemen.

Hoewel het vorstendom Luik zich buiten de strijd hield, verliepen veel krijgsverrichtingen toch op zijn grondgebied. De linies de Maastricht aan de westzijde omsingelden liepen van Smeermaas in het noorden tot Kanne in het zuiden.

De aanwezigheid van duizenden soldaten en hun paarden betekenden een aanslag op de voedselvoorraden in de verre omgeving. De logistiek van de zeventiende-eeuwse legers was immers nog niet ontwikkeld en beperkte zich veelal tot de aanvoer van het nodige wapentuig. Voedsel werd maar in beperkte mate van elders aangevoerd, en werd vooral ter plaatse bijeengebracht. Dikwijls werd dat eten gekocht. Er werd voor betaald, maar de partij die het moest leveren had het dikwijls niet op overschot. Wie onder dwang zijn voedselvoorraad moest verkopen had dikwijls niet dadelijk de mogelijkheid om elders ander voedsel te kopen. Het gebeurde echter ook dat ongeregelde soldaten zich zelf bij de boeren in de omgeving gingen bevoorraden of op zoek gingen naar een extraatje. Plunderingen waren schering en inslag.

De aanwezigheid van een leger in de omgeving betekende voor de mensen die er woonden dikwijls dat er honger geleden werd. Het feit dat de legers die Maastricht belegerden in de zomer, in de oogsttijd van het graan aankwamen, verergerde de situatie nog: troepenbewegingen en belegeringswerken veroorzaakten noodzakelijkerwijs schade in het veld.

Bovendien hadden de mensen die in de omgeving van Maastricht woonden tijdens de belegering niet alleen af te rekenen met het leger van Frederik Hendrik. Tijdens de

belegering deden Spaanse legers – die telkens ongeveer even groot waren als het leger van Frederik Hendrik – twee keer een poging om de stad te ontzetten en de belegeraars te verjagen.

De inname van de stad bracht niet dadelijk soelaas voor de streek. Met de inname van Maastricht was een belangrijk oorlogsdoel bereikt, en er lag dat jaar geen ander doel meer voor de hand. Dat betekende dat een groot deel van het leger die winter in de buurt van Maastricht gelegerd bleef. En dat de verre omgeving van de stad moest zorgen voor de bevoorrading van dat leger.

Blijkbaar waren een jaar later nog niet alle soldaten weg. Dat blijkt alleszins uit een sauvegarde voor het dorp Kanne, dat bewaard wordt in het archief van het Luikse Sint-Martinuskapittel¹. Het Sint-Martinuskapittel was heer in Opkanne, wat betekent dat de schepenen en gerechtsofficieren van de heerlijkheid door het kapittel werden aangesteld. Wellicht verklaart dat waarom de sauvegarde nu in het archief van het kapittel zit.

Een sauvegarde is een garantie vanwege een legerleider dat de soldaten onder zijn gezag de mensen die over die sauvegarde beschikken, niet zullen plunderen. Het is dus eigenlijk ook een verbodsbrief vanwege een legerleider aan zijn eigen soldaten om bepaalde mensen te plunderen.

Deze sauvegarde werd in naam van Frederik Hendrik van Oranje afgeleverd, op 2 oktober 1633, in Lafelt, waar zijn leger toen zijn hoofdkwartier opgeslagen had. In het document meldt de general al zijn officieren, de gemeenen crychsluyden te voet ende te peerde en ook hun voerluijden dat hij het dorp van Can onder zijn bescherming genomen heeft, en dat de inwoners en hun bezittingen op geen enkele manier geschaad mogen worden. Alle huijsingen, schueren, stallingen, peerden, bestialen, landen, vruchten, granen soo gedorscht als ongedorscht, meubelen, wagens, karren, plougen, bouwgereetschap, ende voort alle andere roerende ende onroerende goederen in het dorp moeten onaangeroerd blijven. Zijn soldaten moeten de inwoners van Kanne vrij, vranck, rustelyck ende vredelijck laten woonen, hun land bewerken, saijen, maijen ende andere goederen gebruijcken, de vruchten daarvan prouffiteren. Het document is bezegeld met het zegel van Frederik Hendrik en ondertekend door een secretaris Huijgens.

Een nota op de achterzijde van het document verraadt dat Frederik Hendrik en zijn medewerkers deze sauvegarde niet uitsluitend uit menslievendheid hebben afgeleverd: de inwoners van Kanne hebben er 65 pattacons voor betaald. Een pattacon is een zware zilveren munt, die destijds in het betalingsverkeer aangenomen werd voor een waarde van vier gulden².

¹ Rijksarchief Luik, Archief van het Sint-Martinuskapittel, nr. 589.

² Geldbedragen werden destijds uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Vier oorden maakten een stuiver en in een gulden gingen twintig stuivers. Betalingen gebeurden met verschillende types van munten, waarvan de waarde in guldens, stuivers en oorden was vastgelegd in vorstelijke ordonnanties.

12: Henrick byder gratie *Sole Prince*
 van Brancien, Graue Van Ras Jan, Meiers, Zonen & Marquis
 van der Vore in Brissingen, Heere in Hazen van Zierda, Diep
 Gouverneur van Golderlandt, Hollandt, Selandt, Westvrieslandt
 Cap. & Admirael in Admirael der Westvriesche Nederlanden, &c.

Allen Officieren gemeenen Oeyfsesteden te Veet en te Freedo en Voorts allen andren inder
 Westvriesche Nederlanden dienst en onder onsen gebiedt Westvriesche en Voornamdelijck alle die
 vant yegentwoordige legere Saluyt doet te weten dat wij genomen hebben en nemen mit
 desen in onse besunders protectie bescreuenge Ende Sauegarde Der Oeyf met
 de appendentien van Oeyf selgen Lande van Zierda
 met de herche affgetuyde boeven-segauen en alle d'ingesetenen huyshouden en onder geringe
 vanden haerkinde aller familien, huyshouden, segauen, Fallingen, freeden, besfialen, landon
 vincten, graven soo gedonset als ong donset, meibelen, wagenen, haeren, plengen, bouwen, recht
 segaen, ende voert alle andere veruende en onveruende herdenen, eordanien, ofte wachse in d'
 herche in d' boeven-segauen ofte eld d' gebruecht wogen wesen, omme voer alle getweelt
 plunderingen, ransouneringen, brandtsegattingen, affbrachten van dachen huyshoude
 andere getimmer affgachen van vinct en andere boomen, Ende voorts allen andren segauen
 vincten en overlast vande Oeyfken en Soldaten van deser Zijd Ende Voornamdelijck
 alle die vant yegentwoordige legere recht vande voerlingen besegut besegumt ende
 beruypt te sijn Ende blyben

Idonnicke Ende bevelen oversulcx allen Ende d'nen yegenthen als boven wel Expresselijck
 alle de voerkeingesetenen huyshouden Ende ondergevoerde van Der Westvriesche
 Oeyf onder de appendentien van Oeyf selgen Lande van Zierda in d' Oeyf
 Westvriesche te laten vanden de liden, bouwen, segauen, manen, Ende andere goederen
 geschuyt, de vincten d'ere van prouffsteken Ende teffert deser volcommentlijck
 genyeten sonder gaer een quere profouen, familien ofte herdenen als vort is in
 d'ouen manieren te moleken, vincten, ransouneren, brandtsegatten, beuouen ofte
 besegadigen de huyshoude oft andere getimmer aff te brachten Noegte d'
 vincten en andere opgaende boomen aff te hachen, op pene van daer over andren
 ten Exempelo getwaest te warden. *Sedem int d'ere te d'ere*
 den 2. October 1633.

H. de Graaf

T. de Graaf
Princk

Ante Regiam

Voor wie graag wat oud schrift of paleografie zou oefenen, geven we hier de transscriptie van de sauvegarde:

Fr. Henrick byder gratie Godes prince van Orangien, grave van Nassau, Moeurs, Bueren etc., marquis vander Vere ende Vlissingen, heere ende baron van Breda, Diest etc., gouverneur van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Westfrieslandt, capiteijn generael ende admirael der Vereenichde Nederlanden etc.

Allen officieren, gemeenen crychsluyden te voet ende te peerde ende voorts allen anderen inder Vereenichde Nederlanden dienst ende onder onsen gebiede wesende ende voornamentlyck alle die vant ijegenwoordige leger, saluijt. Doen te weten dat wij genomen hebben ende nemen mits desen in onse besundere protectie, bescherminge ende sauvegarde het dorp met de appendentien van Can, gelegen inden Lande van Luijck met de kercke, affgevrijde boerenschansen ende alle ingesetenen, huysluyden ende ondergehoorige vandien, haerluijden aller familien, huijsingen, schueren, stallingen, peerden, bestialen, landen, vruchten, granen soo gedorscht als ongedorscht, meubelen, wagens, karren, plougen, bouwgereetschap, ende voort alle andere roerende ende onroerende goederen, hoedanich ofte waer se inde kercke, inde boerenschansen ofte elders gevluicht mogen wesen, omme voor alle geweld, plunderingen, ranconneringen, brandtschattingen, affbreecken van dacken, huijsen ende ander getimmer, affhacken van vrucht ende andere boomen, ende voorts allen anderen schaden, verderff ende overlast vande ruijteren ende soldaten van deser zyde ende voornamentlyck alle die vant ijegenwoordig leger, oock vande voerluijden, beschut, beschermt ende bevrijdt te sijn ende blijven.

*Ordonneren ende bevelen oversulcx allen ende eenen ijegelycken als boven wel expresselyck alle de voors. ingesetenen, huijsluyden ende ondergehoorige van het voorschreven dorp ende der appenditien van Can, vrij, vranck, rustelyck ende vredelijck te laten wonen, de landen, bouwen, saijen, maijen ende andere goederen gebruijcken, de vruchten daervan prouffiteren ende t'effect deser volcommentlijck genijeten, sonder haer aen haere persoonen, familien ofte goederen als voors. is, in eeniger manieren te molesteren, plunderen, ranconneren, brandtschatten, berooven ofte beschadigen de huijsen, dacken ofte ander getimmer aff te breecken nochte de vrucht en andere opgaende boomen aff te hacken, op pene van daerover anderen ten exempele gestraft te worden. Gedaen int leger tot Laeffelt, den 2 octobris 1633.
[getekend: onleesbaar]*

In ordonnantie van s. ex.
[getekend:] Huijgens